

A nők érdekében folytatott kutatás és korlátai

Barát Erzsébet

Neményi Mária és Kende Anna *Anyák és lányok* című, két nemzedék női szerepeinek változására irányuló vizsgálatai alapján készült cikkét (*Replika*, 1999. április) nagy érdeklődéssel vettem kézbe. Noha számomra elsősorban nem a „mit tett az államszocializmus a nőkel” politikai indíttatású kérdésfeltevés volt ígéretes, hanem a „narratív identitás fogalmát mélyinterjúkból kibontani” elméleti-módszertani célkitűzése.¹ Itt következő kérdésfelvetéseim főleg erre a két szempontra irányulnak.

Hozzászólásomat az a meggyőződés motiválja, hogy a nők életútjának „hangot adni” például a társadalomtudományos kutatásokban s ezáltal azt „hallható” értéként tételezni, nem feltétlenül vezet a megjelenítettek érdekeinek előmozdításához. A kutatott nők életútját a „némaságból” tudományos beszédhelyzetbe hozni általában a mások nevében, a mások képviselésében megszólaló „felvilágosult” (feminista) kutató alapállása, akit erre az „emancipáló” cselekedetre eleve magasabb rendűnek gondolt tudása jogosít fel. Számomra az a probléma ezzel az ismeretelméleti pozícióval, hogy innen nézve már fel sem vetődhet a megnevezés erejéből fakadó hatalom egyenlőtlensége kutató és kutatott között. Azaz, hogy továbbra sem a kutatottak hangját halljuk, csak a kutató beszél.

A tudományos tudás eme hierarchikus szemléletén próbál meg túllépni az a feminista fel fogás, amely módszertanában elveti a néma/beszélő ellentétpárt, mert az valójában egyenlőtlen erőviszonyokhoz vezet; nevezetesen a beszélő kutató és a hallgató kutatott alá-fölé rendeltségi viszonyához. Az (nem feltétlenül deklarált) egalitáriánus erőviszonyok előmozdítása érdekében születendő (feminista) kutatások ezért a kutatásban részt vevőket igyekeznek kölcsönösen azonos helyzetbe hozni. Azaz az aktív – mert érvényes értelmezéseket hallat(hat)ó – kutató és a passzív – mert léthelyzete értelmezésére, illetve annak kimondására „szoruló” – kutatott egymással szemben álló felek pozíciója helyett a kimondásban kölcsönösen érdekelt *részvevőkként* engedi közreműködni mindkét felet. Ez megszünteti a korábban egyoldalúan értelmezett „felvilágosító” paradoxonát. Azaz a kutató megszűnik a mások nevében beszélő szakértő lenni, aki saját tudományos tudását eleve adottnak s egyszerűsre magasabb rendűnek tudta, azaz ebben az értelemben *másnak*, mint a „kutatandó-ét”. Paradox módon azonban tudása magasabbrendűségét éppen abban látta, hogy az képesé teszi arra, hogy a kutatandóval automatikusan azonosulni tudó, s így azt szükségképpen belülről ismerő „azonos” érdekekkel bíró lehessen, azon az alapon például, hogy ő is „nő”, aki az-

---

¹ A nyelvhasználatot, a beszédmódot elemző nyelvészként magam is igyekszem megérteni, mit is jelent az „identitás narrativitása”. Illetve feminista társadalomtudósként ennek identitáspolitikai következményei foglalkoztatnak, azaz a személyes életsorsok feltárásnak társadalmi csoportok élethelyzetét megváltoztató ereje/korlátai.

tán éppen eredendően meglévő tudása birtokában szabadon kiléphet a másik pozíciójából, anélkül, hogy attól kellene tartania, hogy ez az azonosulás csökkentené tudása kritikai élet.

Ezzel szemben a részvételre törekvő tudományos kutatás abból a feltevésből indul ki, hogy a kutandó másik (a különböző mértékben kizsákmányolt nők, például) nem „néma” (lásd Stacey 1991; Skeggs 1994). Hiszen például, ha mélyinterjúkban megkérdezik, nagyon is használható személyes élettörténeteket mond el. A kutatás révén (is) emancipáltként remélt *másik* helyzetének különbsége (a kutatóéhoz mérten) sokkal inkább abban keresendő, hogy van-e hatalomnak (a kutatót is ideértve) füle arra, hogy ezt a női hangot meghallja. Azaz: hajlandó-e a nők érdekeinek kielégítése érdekében velük együtt cselekedni?²

Ebben a modellben a kutatónak mindenekelőtt erkölcsi/politikai felelőssége van a kutatóval szemben. A felelősség a kutatót „elárlása” mértékének csökkentésére kell hogy irányuljon. A kutató ezt azzal érheti el, ha biztosítja a kutandó számára a tudományos tudás előállításának folyamatába történő beleszólás lehetőségét. Amennyiben azt szeretné, hogy az általa értelmezett életutak reprezentációjának egyenlősítő következményei legyenek, ezt mindenekelőtt a saját, a kutandóval létesített viszonyában kell hogy érvényre juttassa. Kutatás-módszertani eljárás szempontjából az az egyik leglényegesebb követelmény mélyinterjú készítése kapcsán, hogy a kutató *visszajuttassa* értelmezését interjúalányához, s ennek során *szembesítse* saját értelmezését a kutatóval.

A kutató a szembesülés nyomán nem feltétlenül változtatja meg a már kialakított értelmezését. De a másfajta belátás kialakulásának a *lehetősége*, illetve a véleménykülönbség megmaradása esetén a kutatót eltérő értelmezésének a megjelenítése, „kihangsúlyozása” igen. S a cikk szerzői által hivatkozott ismeretelméleti logika értelmében a tudás társadalmi konstruktivista jellegéből éppen arra kell választ találni, hogy mi lehet a magyarázata az eltérésnek, s lehetséges-e az álláspontok közelítése, avagy el kell tudni fogadnunk, hogy egy ponton túl korlátai lehetnek a tudás adta énkép változásának.

Az interjúalany szempontjából pedig rögtön felmerül a kérdés: a visszacsatolás biztosítása nélkül hogyan juthat el egyáltalán a változást előidéző remélt tudás az érintettekhez? Kihez „beszél” a kutató? Csupán saját (már emancipáltként tudott/vélt) tudóstársaihoz, vagy a kutatókhoz is? Személyes életútinterjúk esetében különösképp erőteljesen merül föl a kérdés, hiszen a kölcsönös bizalom nem szorítkozhat pusztán az „anonimitás” biztosítására. A kutató tudása ugyan saját életéről nem feltétlenül jobb, hitelesebb, mint az azt kutató másiké, de amennyiben a tudást társadalmi konstrukciónak gondoljuk, nem létezhet egy mindenki más pozícióját is belátó s ennyiben mindenható nézőpont, amit szisztematikusan mindig a kutató sajátjának, privilégiumának gondolunk. A kutató belátásának, a másikkal való azonosulásának is vannak korlátai, s ezeket nem tudomásul venni, „elhallgat(tat)ni” törekedhetünk ugyan, de éppen saját tudási tevékenységünk ellentmondásai fognak leleplezni bennünket. Mint ahogy ez meg is történik Neményi Mária s Kende Anna tanulmányában.

A szerzők ugyanis egyrészt társadalmi konstrukciónak vallják a nemek szerepéről vallott tudásunkat, s épp azt szeretnék tetten érni életútinterjúkban, hogy miként változott ez a rendszerváltás előtti és utáni egymást követő két generáció életében. Tehát ennyiben a tudást szükségképpen lokalizáltak, azaz a társadalmi-kulturális rendben elfoglalt hely által meghatározottnak kell hogy gondolják. Ugyanakkor az életútinterjúk elemzésének gyakor-

---

2 A különbségtétel Gayatri Chakravorty Spivaktól származik, aki a *talk/speak* igék szembeállításával igyekezett megkülönböztetni a társadalmi mobilitásból kirekesztettek helyzetét a sorsuk alakítására befolyással bírókétól (Spivak 1996). Az angolban a „speak” igével kifejezett „beszédtevékenység” mindig feltételezi az odafigyelőt, a beszélőt (meg)hallgató másikat, míg a „talk” nem szükségképpen jár együtt a (meg)hallgató másik jelenlétével. Eszerint a saját életútja befolyásolásából kirekesztettek, illetve arra befolyással bírók társadalmi helyzetét nem a néma/beszélő ellentétpárjával lehet és kell leírni, hanem a hatalmi pozícióban lévő másik által meg nem hallott, illetve meghallott beszélő között különbséget implikáló igepárral.

latában a másik fél társadalmi, kulturális pozícióját gond nélkül felvehető, az életutak jelentését bizton tudó kutatók pozíciójából nyilatkoztatnak ki, például olyan axiómákat az államszocializmus és a kilencvenes évek rendszerváltozásának lényegét tekintve, melyeket éppen hogy a vizsgált életúttörténetek elbeszélés módjának változásaiból kellene levonni, ahelyett, hogy a történeteket illusztrációnak tekintsük a tétel alátámasztására. Ami nemcsak a kutatómódszertan politikumát tekintve fájó hiányosság, hiszen a kutatottat, ha az egyéb társadalmi szituációkban elszenvedett kiszolgáltatottságában nem erősíti is meg, de a közvetlen szituációban, a kutatóhoz való viszonyán keresztül átélt tudományos kutatás területén mindenképp további kiszolgáltatottsághoz vezet. Ennyiben tehát ellentmondásba kerül a szerzők által ideálisnak vallott emancipált nő kategóriája és az azt megmutatni, kritizálni szándékozott kutatói erőfölény. Ez a fajta kutatói beszéd mód csak a másikat láttatja, s ezáltal a leleplező tekintetű kutató pozícióját konstruálja, aki éppen ennek az egyirányúsított tekintetnek a révén válik láthatatlanná, „egyetemes érvényű” kijelentéseket tevővé. Donna Haraway kifejezésével élve, ez az „isten trükk” biztosíthatja, hogy ő maga ne lehessen lokalizálható, s így ne kérdőjeleződjék meg tudományos tudásának „szükségszerű” magasabbrendűsége (Haraway 1988). Feltételezem, ezért nincs még lábjegyzetbeli utalás sem arra, hogy a megkérdezettek milyen mértékben értesültek aztán életútjuk további sorsáról.

De az identitásról vallott elméleti nézőpontjuk szempontjából is ellentmondáshoz vezet a szerzőknek ez a gyakorlata, hiszen amennyiben az ember identitása (közelebbről ugyan meg nem határozott értelemben) *narratív*, azaz életúttörténeteiben, azok által (is) alakul, annyiban a kutató által elmondott történet *is* része, alakítója ennek az identitásnak. Ezért mindenképpen szükséges lett volna a kutatottak hangját szerepeltetni a szövegekben. Nemcsak úgy, hogy az interjúkból valamennyi felállított kategóriára szerepeltetnek a szerzők legalább egy idézetet, hanem azzal is szembesíteniük kellett volna olvasatukat, hogy mit szólnak a kategóriákhoz, illetve az azokba történt besorolásukhoz az érintettek maguk. Ez nemcsak az interjúalanyoknak a kutatás során megélt emancipálódása szempontjából lett volna fontos, hanem az olvasóközönség szempontjából is. Hiszen az idézetek hiányában esélyünk sem lehet arra, hogy láthassuk, mihez képest fogalmazódnak meg a kutatók értelmezései. Ez kétszeresen is problematikus módszertani eljárás, és mindkét esetben egyenlőtlen erőviszonyok kialakulásához vezet a kutató javára. Egyrészt ezáltal a megkérdezetteknek éppen a személyes jelenléte tűnik el, „a személyesen átélt nőszerep” (Neményi és Kende 1999: 121). Így az olvasó sem tudja megítélni, mi alapján születnek a kutató értelmezései. Az idézett hangok hiányában valójában nem a megkérdezett nők, hanem sokkal inkább a megszólaló szerzők „kutató identitása” elbeszélésének leszünk tanúi. Ezért, az elemzés példáinak tárgyalásakor az a célom, hogy az elemzés beszédmódjának kritikáját adjam. Ez egyúttal lehetővé teszi, hogy ne csupán elméleti fejtegetésekbe bocsátkozzam, amikor az identitás *narrativitásának* elmaradt definiálását hiányolom, illetve a *narrativitás* mikéntjével összeegyeztethetetlen elemzési eljárást, a történeteket leltárszerű tartalmi felsorolássá redukáló megoldást kritizálom, hanem megkíséreljek példát adni a „narratív identitás” elemzésének mikéntjére is.

Az identitás *narrativitása* kapcsán az idézett szerzők (Gergen és Gergen 1992; László 1998) definícióinak értelmezésekor Neményi és Kende elsősorban a történetek interperszonális, illetve valóság-hű jellegét emelik ki. A mélyinterjúk helyzettel szemben támasztott „őszinteség” kritérium, a hazug/őszinte ellentét párral megítélendő történetek szükségképpen következnek az események és a történetek feltételezett azonosságából: „Amikor élete eseményeiről beszámol, úgy válogat saját történetei közül, hogy azokat a mozzanatok, azokat a fordulatokat emeli ki” (Neményi és Kende 1999: 122). Ebben az értelmezésben a nyelv, az elbeszélő történetek és a valóság viszonya, pontosabban a beszédmód és a valóság viszonya kimondatlanul ugyan, de egy tükrözésen alapuló felfogásra épül. A nyelv reprezen-

tálja a valóságot, s az élettörténetek csupán közvetítik a nemek szerinti megkülönböztetésre vagy éppen egyenlősítésre irányuló cselekedeteket, gondolatokat. Így aztán a ki(nek az érdekei) szerint igaz/hamis egy történet, a tudás társadalmi-kulturális pozícióhoz kötöttsége, azaz a (meg)látás nézőponthoz kötöttsége értelmezhetetlen felvetések lesznek. Az igaz/hamis ellentétpár értéksemleges kritériumként jelenhet meg.

Ugyanakkor Neményi és Kende társadalmi konstrukciós szerepekként definiálják a nemeket, azaz a róluk való tudásunk által elgondoltnak (Neményi és Kende 1999: 121). Ez azonban a nyelvhasználat konstruktivista felfogását implikálná, ahol az elbeszélések, a történetek „tartalma” az a (beszéd)aktus, amely a nyelvi megnyilvánulás által létrejön (Butler 1997). Azaz, a nyelvhasználat maga is egy viselkedés, cselekvésfajta, s ennyiben ez a felfogás a nyelvnek részben valóságkonstruáló funkciót tulajdonít. A „részben” megszorítás azért semmiféle valóság létezését a nyelven túl, illetve fel kellene tennünk, hogy a beszédmód ok-okozati viszonyban áll a megszólaló nők identitásával. Ez utóbbi azért lenne problematikus, mert ezzel azt is állítanánk, hogy a jelentés teljes egészében előre belátható, tehát adott társadalmi helyzetből szükségképpen behatárolható lehetne, hogy miként fog megszólalni, milyen történeteket fog mondani egy-egy nő. Ezzel szemben a közvetett, részleges konstituálódás csak részleges behatárolhatóságot tesz lehetővé, megengedve, hogy egy-egy történet túlmutathasson (állítólagos) szándékolt jelentésein. Így továbbra is lehetséges lesz az irónia, a paródia, ahol a nyelvhasználat nem beszédaktusként, nyelvi cselekedetként működik, csak utal arra, mintegy leleplezi önmagát. Azaz a történetet elbeszélő nem az emlékezete számára mindig állandóként adott nyelvtől, a lehetséges beszédmódtól függetlenül „számol be élete eseményeiről”, hanem az énről való lehetséges beszédmódok által meghatározott pozíciókat felvéve szerkeszti meg életútja történeteit.

Ez a felfogás azonban ellentmond a beszédmód valóságot leképező természetét feltételező igaz/hamis kritériumnak. Egy társadalmi konstrukciós felfogás esetében csupán a hitelesség kritériumát vehetnénk fel az elhangzott történetek megítélésekor. Úgy gondolom tehát, hogy az identitás meghatározása kapcsán éppen a „narrativitás” mibenlétét nem megemlíteni stratégikus elhallgatás, ami a nyelv és a valóság viszonyáról vallott kétféle felfogás ellentmondásosságát teszi „természetessé”, azaz a kutatók számára megkerülhetővé. Az identitás narrativitása a nőről és férfiről vallott tudásunk társadalmi konstruktivitása esetén az élettörténetek megszerkesztettségét, konstruáltságát jelenti, a mindenkori hallgatók függvényében. Nekik kell a már magunkról bennük élőnek vélt kép függvényében „megfelelnünk”. Különösen így van ez, úgy gondolom, egy érettségi találkozó alkalmával.

A feminista szociológiában sem ismeretlen az a felfogás, amely a narratívát, azaz az elbeszélést az életúttörténetek kapcsán az irodalmi történetekkel rokonítja. Liz Stanley felfogásában az életúttörténetek is konstruáltak, szerkesztettek, s koherenciájukat az intertextuális kapcsolatok adják (Stanley 1993). A szöveg koherenciájának megteremtése során tulajdonképpen az én-kép koherenciája, az egyén integritása a tét. A szerkesztetlen történet az egyén integritásának szétesésével fenyeget. Ontológiai státusát tekintve tehát minden történet szerkesztett, s ennyiben elgondolt, de nem szükségképpen kitalált is. A szöveg az emlékezet és a fikció dialektikája, ami minden egyes elmondás alkalmával módosulhat az adott kontextus függvényében. Ezért az egyes történetek elemzése során az intertextuális kapcsolatok elemzésére kellene törekedni, ha az elbeszélő identitásáról szeretnénk bármit is mondani. Akkor olyan kérdések merülnek fel, hogy ki az adott szöveg elbeszélője, ki az elgondolt hallgatója? Távolságtartásra vagy a történetben való „részvételre” készíti-e a narrátor ezt az elgondolt hallgatót? Milyen a szöveg retorikai értelemben vett argumentációs stratégiája: ellentmondó értékeket implikálnak-e a szöveg különböző pontjain a deklarált értékek stb.? Azaz a fentiekből következően, ha azt állítom, hogy az elbeszélő „igyekszik koherens

kapcsolatokat létesíteni élete különböző eseményei között” (Neményi és Kende 1999: 122), akkor ezzel a kijelentéssel egyrészt az a baj, hogy a „történet” és az „esemény” szavakat szinonimaként használja. Másrészt, ha szembesítjük a szövegek elemzési módszerével, akkor nem találunk olyan nyelvi elemzést, amely az én-szövegek megkomponáltsági fokát és annak mikéntjét elemezné. A tematikus felsorolás éppenhogy egy listává „rendezi át” az elbeszélést, ezzel annak valamennyi elemét egyforma „fontosságúvá” redukálva. Csak annyit állíthatunk, hogy amennyiben bekerülnek az életúttörténetbe, annyiban fontosak, mert a másik számára egyaránt elmondható történetnek minősülnek.

Az egyes történetek konkrét értelmezése kapcsán a csoportokba rendezés során az idősebb generációval kapcsolatban felmerülő „egalitáriánusok” elnevezés problematikuságára szeretnék rávilágítani, mert azt gondolom, hogy a két szerző számára értékékként tételezett emancipáltság jelentéstartalmához vihet közelebb. A kutatók definíciója szerint „az egalitáriánusoknak nevezett” nők csoportjában a társadalmi gyakorlat szerint nem tipikusan „női” pályán lévő nők „voltak” sikeresek, azaz azok a nők, akik társadalmi mércével „férfi” karriert futottak be. Ők azok, akik úgy gondolják, harmonikusan tudták feloldani a karrier/család támasztotta igények konfliktusát, azaz „alapvetően pozitív önképük” van. Rögtön zavarba ejtő a kétféle hang egymásba mosódása itt. A sikeres karrierkritériumról úgy tűnik a személytelen passzív szerkezet, illetve a semleges létezését állító predikátum alapján, hogy itt az „elfogulatlan, objektív kutatók” beszélnek, ennyiben tehát az ő ítéletük ez, s nem a meginterjúvolt nőké. Ugyanakkor a harmonikus feloldáskritériumot megemlítve az az olvasó érzése, hogy ez a megkérdezett nők saját szavainak idézése, amennyiben az önkép az azt kialakító cselekvőként az ént magát implikálja. Az ekképpen megidézett interjúalanyok hangján elmondott önértékelés aztán a kutatók értékelésévé is válik, éppen azért, mert a kutatók is beemelik a csoportot meghatározó kritériumaik közé. Az elemzés nyelvhasználata tehát nem engedi eldönteni nekem, vajon a két kritérium részben vagy teljesen a nők által vallott értékszempontok s ennyiben az ő saját szempontjaik szerint ítéltetik-e meg, avagy az egalitáriánuság csak a szerzők értékítélete. Bármi legyen is a helyzet, az egalitáriánuság leírása során a két generáció kapcsán sehol nem fogalmazódik meg a magán- és közélet megkülönböztetésének feloldhatatlansága. Illetve amennyiben a megosztottság logikája nem kérdőjeleződik meg, annyiban a szerzők sem kívánják azt meghaladni. Ez majd a magánéletet szentimentalizáló nézőpontja miatt lehet szerintem veszélyes.

Hogyan is jön létre ez a csapdahelyzet? Továbbra is azt állítom, hogy a kutató és a kutattott hangjának szisztematikus egybemosása vezet az önellentmondásokhoz. Ezek az elsőgenerációs nők harmonikusak, mert sikeresnek ítélik meg a karrier és a család igényeinek összeegyeztetését. Ha azonban szemügyre vesszük, mit is tekintenek sikeres megoldásnak, nem értjük, miként lehet ez az értékítélet egy egalitáriánus nő szövege. Ugyanis úgy beszélnek szakmai pályafutásukról, hogy egy pillanatra sem engedik meg azt a látszatot, hogy szakmai pályafutásuk „a család rovására történt”. Még zavarba ejtőbb az egalitáriánusok besorolás, ha a lányok generációját olvasva a hasonló ellentmondás miatt ez a csoport „konfliktusos emancipáltak” neveződnek. Amennyiben a két generáció összehasonlítása történik, a felállítandó kategóriákat célszerű volna egységesíteni. Ráadásul az előbbi példa szerint ez lehetségesnek is tűnik.

Visszatérve az emancipáltság értelmezéséhez, azt kell látnunk, hogy az „igyekezet” a család hiánytalan ellátására magát a szakmai sikert mentegetőzésre szorulóknak láttatja, az azt elérő nőt pedig büntudatosnak konstruálja. Ráadásul a családi feladatok megoldásáról mondtak *nem* emancipált hösnőről szólnak. Az elemzés szövege szerint ugyanis a férj többnyire nem vesz részt a családi terhekben. Ráadásul az érvelés logikája, vagyis az az igyekezet, hogy ezek a nők elkerüljék a látszatát is annak, hogy a családjuk rovására érvényesültek a pályájukon, továbbra is nőneműnek konstruálja az otthon életterét, ahová férfi

épp ezért nem is léphet be. Ezért azt a megoldást „választják”, hogy vagy egyedül vállalják magukra az otthoni munka terheit, vagy az édesanyjuk, illetve fizetett (felteszem, női) alkalmazott váltja meg az ő karrierre fordítható idejüket. Tehát ezek a nők nem látják, hogy a férj nem osztozik egyenlően az otthoni feladatokból, tehát ennyiben nem emancipáltak, sőt azt sem láthatják így meg, hogy a besegítés során gyakorlatilag egy másik nő terhére mentesül a férj. Hogy inkább egy másik nő terheit növelik meg (anya, alkalmazott), s ennyiben *ők maguk is* a nők kizsákmányolása, leterhelése mellett jutnak előbbre, semmint hogy felvállalnák a harcot az egyenlő jogok/kötelezettségek otthoni megvalósításáért. Ez az a pontja az elemzésnek, ahol a szerzők homogenizáló, a „magyar nőket” egységes csoportidentitásba belekényszerítő igyekezetében tetten lehet érné az osztály alapú kirekesztő szemléletet. Végül, ha nem sikerül az otthoni munkákat továbbra is „nőneműsíteni”, akár saját maguk, akár más nők alárendelésével, tehát ha mégis több teher esik a férjre, akkor emiatt büntudatuk van.

Nem azt mondom, hogy akkor lehetne ezeket a nőket az emancipáltak csoportjába sorolni, ha a kompenzálás, illetve a büntudat helyett egyszerűen elfogadnák, hogy most pusztán megfordultak az addigi egyenlőtlen munkamegosztás viszonyai, s most ők lesznek ennek a haszonélvezői. De azt igen, hogy éppen azért, mert érvelésükben továbbra is fenntartják a nemek közötti egyenlőtlen munkamegosztáshoz vezető magánszféra/nyilvánosság elkülönítés társadalmi gyakorlatát, nem léphetnek túl sohasem a heteronormatív családmódel által fenntartott férfierdekeknek való *alárendelődésükön*. Ennyiben beletörődök. Vagyis nem lehetséges tisztán egalitáriánus és alárendelő csoportok felállítása, ahogy az idők kapcsán ezt teszi a szerző. A független csoportja elnevezés sem visz azonban túl a magánélet/közélet felosztáson, mivel másfajta szempontot igyekszik bevezetni, a társadalmi konstruktivitásnak ellentmondó, az „individuumból” eredeztetett, a vele született képességeket tételező szemlélet: „Vajon az első csoportban tapasztalt sikeres szerepegyeztetésre való *alkalmasság*, a kétféle elvárásrendszer egyidejű teljesítéséhez szükséges összehangolási *képesség* hiányzott belőlük?” Sőt ebben a megfogalmazásban kifejezetten a kutatók értékítélete szólal meg. Amennyiben az elhangzó kérdést a besorolással küszködő kutató teszi fel magának, annyiban ő az, aki „megtapasztalta” a két sféra „sikeres” összeegyeztetését. Az elismerő értékítélet az ő hangján szólal meg, s ennyiben ő sem látja az „emancipáltak” alárendelődését. Azt gondolom tehát, hogy addig, amíg a magánszféra „nőneműségén” nem tudnak maguk a kutatók túllépni, nem sikerülhet olyan magyarázatot adni, amely az itt megkérdezett, illetve megszólaló középosztálybeli értelmiségi nők egyenlőtlen teherelosztását meg tudná változtatni.

Hivatkozott irodalom

- Butler, J. (1997): *Excitable Speech: A Politics of the Performative*. London–New York: Routledge.
- Gergen, K. J. és M. M. Gergen (1992): A narratívumok és az én mint viszonyrendszer. In *Válogatás a szociális megismerés szakirodalmából, II. Érzelmek és én-tudat*. László János szerk., 127–172. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Haraway, D. (1988): Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective. In *Feminist Studies*, (14)3: 575–599.
- László János (1998): Identitás és narratívum. In *Szerp, forgatókönyv, narratívum*, 137–145. Budapest: Scientia Humana.
- Neményi Mária és Kende Anna (1999): Anyák és lányok. In *Replika*, 35: 117–141.
- Skeggs, B. (1994): Situating the Production of Feminist Ethnography. In *Researching Women's Lives from a Feminist Point of View*. M. Maynard és J. Purvis szerk., 72–92. London: Taylor & Francis.
- Spivak, G. C. (1996): Subaltern Talk: Interview with the Editors. In *The Spivak Reader*. D. Landry és G. Maclean szerk., 287–308. New York–London: Routledge.
- Stacey, J. (1991): Can There Be a Feminist Ethnography? In *Women's Words: The Feminist Practice of Oral History*. S. B. Gluck és D. Patati szerk., 111–120. London–New York: Routledge.
- Stanley, L. (1993): *The Auto/biographical 'I': The theory and practice of feminist auto/biography*. New York–Manchester: Manchester University Press.